

M Ű E G Y E T E M 1 7 8 2

BUDAPESTI MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM
MŰSZAKI MECHANIKAI TANSZÉK

PhD Tézisfüzet

GÉPI ÉS EMBERI POZICIONÁLÁSI,
ÉRINTÉSI MŰVELETEK DINAMIKÁJA

Szerző
MAGYAR Bálint

Témavezető
Dr. STÉPÁN Gábor

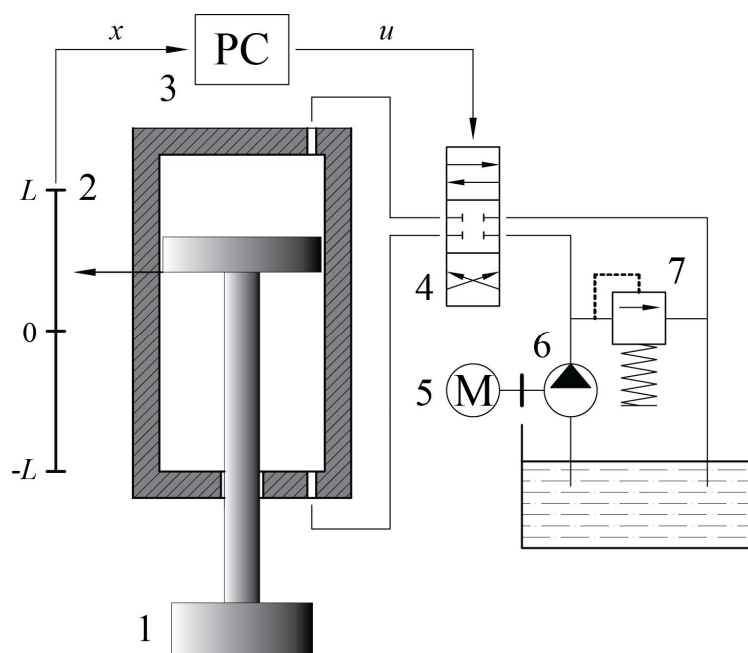
Budapest, 2015. január

Bevezetés

Az értekezés gépi pozíció szabályozás stabilitásával, érintési feladatok idő-optimalizálásával, valamint emberi funkcionális mozgások vizsgálatával foglalkozik. A gépi pozíciószabályozáshoz kapcsolódóan egy hidraulikus munkahenger nem-sima matematikai modellje kerül bemutatásra, amelyen keresztül a pozíciószabályozás stabilitását tárgyalja a disszertáció különböző szelepkarakteristikák esetén. A pozíciószabályozás és erőszabályozás közötti kapcsolat megközelítési és érintési feladatoknál a témája a következő résznek, majd a humán funkcionális mozgások kinematikájának összehasonlító elemzéséhez készült, dinamikus idővetemítésen alapuló algoritmus kerül bemutatásra a harmadik részben.

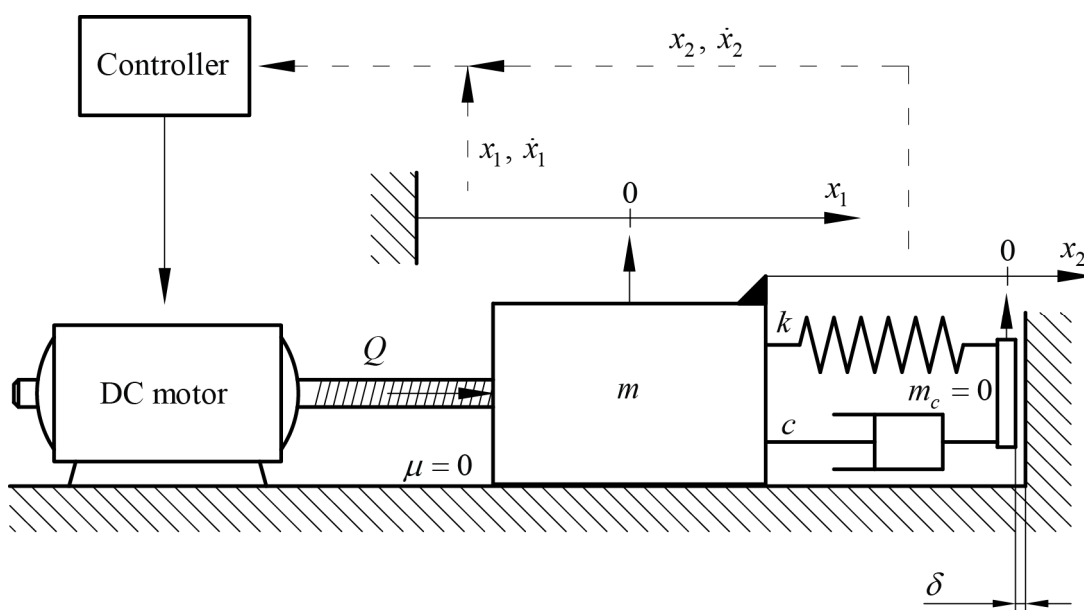
1. ábra, a hidraulikus pozicionáló rendszer. 1: munkahenger, 2: útjeladó, 3: PC a PI szabályzóval, 4: arányos útváltó szelep, 5: elektromotor, 6: fogaskerék szivattyú, 7: nyomáshatároló szelep.

Hidraulikus pozicionálás szakaszosan lineáris dinamikája

Napjainkban igen elterjedtek a számítógépekkel szabályozott rendszerek, mivel a PC-k ma már mindenki számára elérhetőek és egyszerűen programozhatóak. Ezeknél a rendszereknél azonban új – korábban nem tapasztalt – stabilitásvesztési problémák léptek fel. Az instabilitás egyik oka lehet a digitális eszközöknél az idő mintavételezése. Az instabilitás éppen a gyorsaság és a pontosság növelésekor lép fel, ezért fontos, hogy megtaláljuk a lehető leggyorsabb és legpontosabb, de még stabil működést biztosító szabályzó paramétereit.

Szabályozási stratégiák érintési feladatokhoz

A robotika és a számítógéppel segített gyártás számos területén találkozhatunk megközelítési és érintési feladatokkal. Tipikusan kutatott probléma például a polírozás, jelentős számú eredmény került publikálásra különböző, a polírozáshoz köthető szabályozási stratégiákkal kapcsolatban, ezek a munkák azonban többnyire a megérintés utáni pozíciószabályozás és erőszabályozás megfelelő összehangoltságát vizsgálják.

2. ábra, a megközelítési és érintési feladat mechanikai modellje.

Ebben a részben egy egyszerű mechanikai modell szabályozása a vizsgálat tárgya, a feladat a lehető legnagyobb sebességgel megközelíteni a megérintendő felületet, elkerülni a visszapattanást, majd a tranziensek lecsengése után az előírt nyomóerőt biztosítani a célfelületen.

Humán funkcionális mozgások elemzése

A értekezés ezen részében bemutatott kutatás célja a komplex humán funkcionális mozgások vizsgálatához, összehasonlító elemzéséhez szükséges algoritmus fejlesztése, a strokebeteg-rehabilitációhoz kapcsolódóan. A mozgásminta elemző szoftver alapját az úgynevezett dinamikus idővetemítés algoritmus adta (Dynamic Time Warping, a továbbiakban DTW). A DTW-t eredetileg az automatizált beszédfelismerés támogatására fejlesztették, azonban a DTW időillesztési algoritmusát a biomechanika számos területe alkalmazza (járás vizsgálat, Parkinson-kór rehabilitáció, stroke-rehabilitáció). A kifejlesztett algoritmus két időalapú jelsort hasonlít össze, amelyek a váll, könyök és ujjak anatómiai szögeinek időbeli változását tartalmazzák.

Tézisek

1. Tézis

Egyszerűsített mechanikai modellt állítottam fel meredek karakterisztikájú fogaskerék szivattyúval ellátott, PI pozíciószabályozású hidraulikus munkahengerekre. Meghatároztam a lineáris matematikai modellt, és ennek alapján kiszámoltam a (P, I) szabályozási paraméterek síkján a stabilitási tartományokat határoló görbékét. Az analitikusan kiszámolt stabilitási határokat egy megfelelő kísérleti berendezésen mérésekkel is igazoltam. A mérés és a számítási eredmények között tapasztalt kis mértékű eltérések alapján a matematikai modellt nem-sima szelepkarakterisztikákkal bővítettem.

A tézishoz kapcsolódó publikációk: [1] és [5].

2. Tézis

A hidraulikus pozicionáló rendszerben aszimmetrikus karakterisztikát azonosítottam, amelyek laboratóriumi kísérletek során is megfigyelhetők. A jelenség oka a szeleptányérok eltérő felületei. Numerikus módszerekkel feltérképeztem ezen nemlinearitás stabilitásra gyakorolt hatását, és kimutattam, hogy a nem-sima dinamikai rendszer egy olyan speciális bifurkáción megy keresztül stabilitásvesztéskor, amit nem lehet hagyományos linearizálási technikával kezelni. A szakaszonként lineáris rendszer stabilitási határait analitikusan is meghatároztam. Bebizonyítottam, hogy például a nem-sima bifurkációknál keletkező 3-periódusú megoldások speciális stabilitási határai

$$\det(\Phi_1\Phi_1\Phi_2 - \mathbf{I}) = 0 \text{ és } \det(\Phi_1\Phi_2\Phi_2 - \mathbf{I}) = 0,$$

ahol Φ_1 és Φ_2 lineáris leképezések a szakaszonként lineáris rendszer két különböző állapotához tartoznak, és $\mathbf{I}$ az egységmátrixot jelöli. Az n -periódusú pályák esetén az ilyen stabilitási határok kombinatorikus robbanáshoz vezetnek, ahogy n tart végtelenhez. Ez azt jelenti, hogy végtelen sok fraktálszerű stabilitási határ jelentkezik, melyek létezését a szimulációs eredmények is igazolják

A tézishoz kapcsolódó publikációk: [2] és [6].

3. Tézis

Feltérképeztem hidraulikus pozicionáló rendszerekben a szabályozó szelep holtjátékának hatását a globális dinamikára. A pozicionáló rendszer dinamikáját az időkésés és a holtjáték miatt szakaszosan lineáris diszkrét matematikai modellel írtam le, amely 9 különböző lineáris dinamikával jellemezhető. Bizonyítottam, hogy a nem-sima rendszerben lévő invariáns halmaz adott szabályozó paraméterek esetén örökli a holtjáték nélküli, lineáris rendszer egyensúlyi helyzetének

---

stabilitását, és ez az egyensúlyi helyzet része az invariáns halmaznak. Periodikus és kváziperiodikus pályákat azonosítottam a nem-sima dinamikai rendszerben abban az esetben, amikor a szabályozási paraméterek a holtjáték nélküli rendszer stabilitási határára illeszkednek. Bemutattam továbbá, hogy a szakaszosan sima dinamikai rendszer állapotmátrixai függetlenek a holtjáték nagyságától, ahogyan a periodikus és kváziperiodikus pályák stabilitása szintén független ettől. Ezen az úton beláttam, hogy a lineáris, holtjáték nélküli dinamikai rendszer stabilitási határai a nem-sima, holtjátékos rendszer praktikus értelemben vett globális stabilitási határait egyaránt megadják.

A tézishoz kapcsolódó publikáció: [1].

4. Tézis

A robotika és a számítógéppel segített gyártás számos területén jelentkezik olyan megközelítési és érintési feladat, ahol nagy merevség és alacsony csillapítás esetén a megközelítés és érintés teljes idejét tekintve a megközelítési rész adja a meghatározó hányadot. Ezt az esetet modelleztem, és meghatároztam azt a bang-bang szabályozáson alapuló időoptimális stratégiát, amelynél az érintés után elkerülhető az érintkező felületek akár csak pillanatnyi elválása. Bizonyítottam, hogy a legnagyobb megközelítési sebesség négylépéses stratégiával érhető el. Ebben az esetben azonban a szakaszosan lineáris rendszer kapcsolófelületét érinti a trajektória még az előírt érintkezési erő elérése előtt, ami zajos pozíciómérés, bizonytalan rendszerparaméterek esetén nem kívánt ütközésekhez vezethet. Bemutattam, hogy ha háromlépéses stratégiát alkalmazunk, és egy differenciális szabályozót illesztünk a harmadik lépés után, mind a zaj, mind a paraméterbizonytalanságok hatását ki tudjuk küszöbölni. Szimulációs eredményekkel bizonyítottam a megvalósított módszer robusztusságát.

A tézishoz kapcsolódó publikációk: [3] és [8].

---

5. Tézis

A dinamikus idővetemítés (Dynamic Time Warping, továbbiakban: DTW) algoritmust implementáltam emberi funkcionális mozgások elemzéséhez. Egy post-stroke beteg rehabilitációs projektben ismertem fel az igényt olyan mozgáselemző algoritmusra, ami különböző, kontrol és hemiparetikus személyek által végrehajtott, a mindennapi élethez szükséges funkcionális mozgásokat (Activity of Daily Living, továbbiakban: ADL) hasonlít össze.

A mozgáselemző algoritmust elkészítettem, és összehasonlítottam a rehabilitációs projektben mért, különböző személyek által megvalósított ADL trajektóriákat. Meghatároztam a DTW algoritmus függvényeiben szereplő azon paraméterértékeket, amelynél ábrázolva az összehasonlítás eredményeként kapott DTW távolságokat két klaszter alakul ki. Az egyik klaszter a hemiparetikus személyek paretikus oldalával végrehajtott ADL-eit, a másik klaszter a kontrol személyek mindkét oldali és a hemiparetikus személyek egészséges oldali ADL-eit tartalmazza. Bemutattam, hogy az ismertetett eljárás révén lehetségessé válik rehabilitációban résztvevő személyek ADL teljesítményeinek objektív klasszifikálása, ezzel elkerülve az emberi megfigyelés szubjektivitását.

A tézishoz kapcsolódó publikációk: [4], [7] és [9].

Publikációk

Folyóiratcikkek

- [1] Magyar B, Hős C, Stépán G, Influence of control valve delay and dead zone on the stability of a simple hydraulic positioning system, *Mathematical Problems in Engineering*, Volume 2010, Article ID: 349489, 15 pages, doi: 10.1155/2010/349489. (IF = 1.082, független hivatkozások: 7)
- [2] Magyar B, Stépán G, Hidraulikus pozicionálás szakaszosan lineáris dinamikája, *GÉP folyóirat*, nyomdában, várható megjelenés: 2015.
- [3] Magyar B, Stépán G, Time-optimal computed-torque control in contact transitions, *Periodica Polytechnica - Mechanical Engineering* 56:(1) pp. 43-47. (2012).
- [4] Magyar B, Stépán G, Chen I-M, Dynamic time warping analysis in post-stroke rehabilitation, *Biomechanica Hungarica*, nyomdában, várható megjelenés: 2015, 7(2):47–54.

Konferenciakiadványban megjelent cikkek

- [5] Magyar B, Hős C, Stépán G, Stability Measurement of a digitally controlled hydraulic positioning system, *Proceedings of the Seventh Conference on Mechanical Engineering*, 2010, Budapest, Hungary.
  - [6] Magyar B, Stépán G, Exploring global stability in a nonsmooth dynamical model of hydraulic cylinders, *ESMC-2012 - 8th European Solid Mechanics Conference*. pp. 101-102, Graz, Ausztria.
  - [7] Magyar B, Stépán G, Jurák M, Gelányi L, Fazekas G, Causo A, Chen I-M, Application of dynamic time warping in the analysis of human functional movements, *The 4th IEEE Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom'13): Chapters of the Future Internet Science and Engineering*, pp. 883–884, Budapest, Hungary.
-

Egyéb konferenciák

- [8] Magyar B, Stépán G, Szabályozási stratégiák érintési feladatokhoz, *In Attila B, Edgár B and Sándor S, editors, XI. Magyar Mechanikai Konferencia*, p 74, Miskolc Egyetemváros, Hungary.
- [9] Magyar B, Stépán G, Jurák M, Gelányi L, Fazekas G, Causo A, Chen I-M, Dinamikus idővetemítésen alapuló funkcionális mozgáselemző szoftver fejlesztése, *Orvosi Rehabilitáció és Fizikális Medicina Magyarországi Társasága XXXII. Vándorgyűlése*, Miskolc, Hungary, 2013.
-